

บทที่ 5

สรุป อภิปรายและข้อเสนอแนะ

การพัฒนาครูด้านการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ โรงเรียนบ้านหนองเมย อำเภอเมยวดี จังหวัดร้อยเอ็ด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 3 ผู้วิจัยนำเสนอผล ดังนี้

1. วัตถุประสงค์การวิจัย
2. วิธีดำเนินการวิจัย
3. สรุปผล
4. อภิปรายผล
5. ข้อเสนอแนะ

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ โรงเรียนบ้านหนองเมย อำเภอเมยวดี จังหวัดร้อยเอ็ด
2. เพื่อพัฒนาครูด้านการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการและการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ ของครู โรงเรียนบ้านหนองเมย อำเภอเมยวดี จังหวัดร้อยเอ็ด

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้มีขอบเขตการวิจัย ดังนี้

1.1. กลุ่มเป้าหมายและผู้ให้ข้อมูล (Research Participant)

1.1.1 กลุ่มผู้ร่วมวิจัย จำนวน 14 คน ประกอบด้วย ผู้วิจัยซึ่งเป็นครูหัวหน้างานวิชาการ และครูผู้เข้าร่วมวิจัยซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายจำนวน 13 คน

1.1.2 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเพิ่มเติม จำนวน 24 คน ประกอบด้วย

- 1) วิทยากร หรือศึกษานิเทศก์ จำนวน 2 คน
- 2) ผู้บริหารโรงเรียน จำนวน 1 คน

3) รองผู้บริหารโรงเรียน จำนวน 1 คน

4) นักเรียนจำนวน 20 คน

2. กรอบแนวคิดในการวิจัย

2.1 กรอบเนื้อหาในการพัฒนา

กรอบแนวคิดในการพัฒนาครูเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการ โรงเรียนบ้านหนองเมฆ โดยนำรูปแบบของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2542 : 3) เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยประกอบด้วย 7 ขั้นตอน ดังนี้

2.1.1 การกำหนดหัวเรื่อง (Theme)

2.1.2 การวิเคราะห์ฝั่งความคิด

2.1.3 การออกแบบการเรียนรู้

2.1.4 การลงมือปฏิบัติ

2.1.5 การสรุปความรู้ด้วยตนเอง

2.1.6 การนำเสนอความรู้

2.1.7 การประเมินผลการเรียนรู้

2.2 กลยุทธ์ในการพัฒนา

ผู้วิจัยและผู้เข้าร่วมวิจัย ได้ร่วมกำหนดกลยุทธ์ในการพัฒนาครูเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการ ไว้ดังนี้

2.2.1 การประชุมเชิงปฏิบัติการ

2.2.2 การนิเทศภายใน

3. วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้หลักการวิจัยปฏิบัติการ (Action Research Principle) ตามแนวคิดของ เคมมิส และ แมคแท็กการ์ท (สุวิมล ว่องวาณิช . 2544 : 13 ; อ้างอิงมาจาก Kemmis and Mc Taggart. 1991 : 169 – 170) มาใช้การพัฒนา ประกอบด้วย ขั้นตอนสำคัญ 4 ขั้นตอน ประกอบด้วย การวางแผน (Planning) การปฏิบัติ (Action) การสังเกต (Observation) และการสะท้อนผล (Reflection)

4. ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย

วันที่ 1 พฤษภาคม 2550 ถึงวันที่ 30 สิงหาคม 2550

5. ขั้นตอนดำเนินการวิจัย

5.1 การวางแผน (Planning) ผู้วิจัยดำเนินการ ดังนี้

5.1.1 ศึกษาสภาพ

สาเหตุปัญหาเกิดจากคุณภาพด้านการจัดการเรียนรู้ของครูในโรงเรียนครูส่วนใหญ่ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ได้ครูผู้สอนยังยึดติดกับกระบวนการจัดการเรียนรู้แบบยี่ครุ เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยและกลุ่มเป้าหมายจึงมีแนวคิดที่ต้องการนำเอาการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการมาพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในโรงเรียน และพฤติกรรมการสอนของครูที่เป็นแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าว ซึ่งครูจะได้ลดความซ้ำซ้อนในเนื้อหาการสอน จัดการเรียนรู้ให้นักเรียนได้มีส่วนร่วม นักเรียนมีโอกาสสร้างองค์ความรู้ หรือค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง การวัดและประเมินผลของครูโดยให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการวัดและประเมินผล จากทั้งหมดที่กล่าวมาจึงเป็น ข้อเสนอของการนำเอาการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการมาพัฒนาครูผู้สอน โรงเรียนบ้านหนองเมย

5.1.2 กลยุทธ์การพัฒนา

จากสภาพปัญหาในเรื่องการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้ร่วมวิจัยที่ได้กล่าวมา ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย จึงได้กำหนดแนวทางและวิธีการพัฒนาผู้ร่วมวิจัยอย่างหลากหลายเช่น จากประสบการณ์พัฒนาครูของกลุ่มผู้ร่วมวิจัย จากการศึกษาอบรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและจากหน่วยงานที่ประสบความสำเร็จในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการ และในที่สุดที่ประชุมมีมติเห็นชอบให้นำการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการ มาพัฒนาครูผู้สอนตามแนวความคิดของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2542 : 3) เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยซึ่งมี 7 ขั้นตอนประกอบด้วย การกำหนดหัวเรื่อง (Theme) การวิเคราะห์ฝั่งความคิด ครูออกแบบการเรียนรู้ ผู้เรียนลงมือปฏิบัติ ผู้เรียนสรุปความรู้ (Action Research) ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินงานต่อเนื่องเหมือนขดลวดสปริงตามแนวคิดของ Kemmis และ McTaggart ประกอบด้วย การวางแผน (Planning) การปฏิบัติ (Action) การสังเกต (Observation) และการสะท้อนผล (Reflection) ซึ่งใช้กลยุทธ์ในการพัฒนา 2 ประการ คือ การประชุมเชิงปฏิบัติการและการนิเทศ ซึ่งการนิเทศได้ดำเนินการ 2 วิธี คือ การประชุมกลุ่มย่อยและการสังเกต

6. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

6.1 แบบสังเกต มีจำนวน 2 ฉบับ ดังนี้

ฉบับที่ 1 แบบสังเกตการประชุมเชิงปฏิบัติการ มี 2 ตอน

ฉบับที่ 2 แบบประเมินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการ

- 6.2 แบบสัมภาษณ์ มี 2 ฉบับ ดังนี้
 ฉบับที่ 1 แบบสัมภาษณ์ผู้ร่วมวิจัย
 ฉบับที่ 2 แบบสัมภาษณ์นักเรียนผู้ให้ข้อมูล
- 6.3 แบบประเมินแผนการเรียนรู้แบบบูรณาการ
- 6.4 แบบทดสอบ
- 6.5 แบบบันทึก

7. การจัดกระทำข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำเอาข้อมูลที่ได้จากการวิจัยทั้งหมดมาจัดหมวดหมู่ตามกรอบการศึกษา ทำความเข้าใจ และศึกษาหาความสัมพันธ์ของข้อมูลเหล่านั้นหลาย ๆ รอบ (Read and Re-read) เพื่อกำหนดทิศทาง (Trend) และสร้างข้อสรุป แล้วทำการตรวจสอบคุณภาพของข้อมูลแบบหลายมิติ (Triangulation Technique) แล้วนำเสนอในลักษณะการพรรณนาวิเคราะห์ (Narrative Analysis)

สรุปผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์และศึกษาสภาพปัจจุบันปัญหาของครูผู้ร่วมวิจัย ของโรงเรียนบ้านหนองเมฆ พบว่า ครูขาดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบบูรณาการ ขั้นตอนของการเรียนรู้แบบบูรณาการ การเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ ผู้วิจัยและครูผู้ร่วมวิจัยทั้งหมดจึงได้ประชุมปรึกษาหารือในระดับสถานศึกษา และมีมติให้มีการดำเนินการพัฒนาครู โดยกำหนดกลยุทธ์เพื่อพัฒนาครู 2 วิธี คือ การประชุมปฏิบัติการและการนิเทศภายใน เพื่อให้ครูผู้สอนซึ่งเป็นผู้ร่วมวิจัย มีความรู้ ความเข้าใจ และสามารถจัดกระบวนการเรียนการสอนแบบบูรณาการ ประกอบด้วย 7 ขั้นตอน คือ 1) การกำหนดหัวเรื่อง (Theme) 2) การวิเคราะห์ฝั่งความคิด 3) ครูออกแบบการเรียนรู้ 4) ผู้เรียนลงมือปฏิบัติ 5) ผู้เรียนสรุปความรู้ 6) ผู้เรียนนำเสนอความรู้ และ 7) การประเมินผลการเรียนรู้ ผลการพัฒนาครูสรุปได้ ดังนี้

จากการพัฒนาครูด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้อย่างบูรณาการ โดยใช้กลยุทธ์การประชุมปฏิบัติการ และการนิเทศภายใน โดยมีวิทยากรที่มีความชำนาญมาให้ความรู้ ให้การอบรม แนะนำตามแผนที่วางไว้อย่างต่อเนื่อง โดยผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสังเกต สัมภาษณ์ และตรวจผลการทำกิจกรรมขณะประชุมปฏิบัติเชิงการ พบว่า ผู้เข้าร่วมวิจัยมีความรู้ ความเข้าใจในการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ 7 ขั้นตอน ประกอบด้วย

- 1) การกำหนดหัวเรื่อง (Theme) 2) การวิเคราะห์ฝั่งความคิด 3) ครูออกแบบการเรียนรู้
 4) ผู้เรียนลงมือปฏิบัติ 5) ผู้เรียนสรุปความรู้ 6) ผู้เรียนนำเสนอความรู้ และ
 7) การประเมินผลการเรียนรู้ และด้านการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ
 พบว่า ผู้ร่วมวิจัยสามารถเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ครบองค์ประกอบ 6 ด้าน คือ
 1) สารสำคัญ 2) จุดประสงค์การเรียนรู้ 3) เนื้อหา 4) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอน
 5) สื่อการเรียนรู้ และ 6) การวัดและประเมินผล ได้ และเมื่อใช้แบบทดสอบวัดความรู้
 ความเข้าใจของครูผู้ร่วมวิจัย พบว่า ผลการทดสอบก่อนการอบรมปฏิบัติการเฉลี่ย 14.30
 คิดเป็นร้อยละ 71.53 และผลการทดสอบหลังการอบรมปฏิบัติการมีคะแนนทดสอบเฉลี่ย
 17.38 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 86.92 ซึ่งยืนยันว่าผู้ร่วมวิจัยมีความรู้ความเข้าใจในการจัด
 กิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการ

การนิเทศภายใน โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ผู้ร่วมวิจัยสามารถนำความรู้
 ความเข้าใจที่ได้จากการประชุมปฏิบัติการไปดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการ
 ใน 7 ขั้นตอน อย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ผู้วิจัยยังติดตามให้ความร่วมมือช่วยเหลือสร้างขวัญ
 และกำลังใจให้กับครูผู้ร่วมวิจัย ในระหว่างการประชุมปฏิบัติการและหลังประชุมปฏิบัติการ
 ที่เป็นช่วงการติดตามผล โดยมีกิจกรรม คือ การตรวจแผนการเรียนรู้ การประชุมกลุ่มย่อย และ
 การสังเกตการสอน

ด้านการเขียนแผนการเรียนรู้ ผู้วิจัยได้ประเมินแผนการจัดการเรียนรู้ของ
 ครูผู้ร่วมวิจัย โดยใช้แบบประเมินแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการ ก่อน
 ลงมือทำการสอนจริงตามแผนการเรียนรู้ ผลการประเมินการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้
 แบบบูรณาการ โดยรวมระดับคุณภาพทั้ง 6 รายการอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.50$)

ด้านการสังเกตการสอน ผู้วิจัยมีเป้าหมายเพื่อให้คำแนะนำและช่วยเหลือ
 กลุ่มผู้ร่วมวิจัย ในขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการ สังเกตการจัด
 กิจกรรมการเรียนรู้กับนักเรียนและการดำเนินการสอนตามแผนการเรียนรู้ โดยใช้แบบประเมิน
 เป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล ผลการจัดการเรียนรู้ตามแผนการจัดการเรียนรู้
 แบบบูรณาการมีระดับคุณภาพอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.40$)

อภิปรายผล

การพัฒนาครูด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการ โรงเรียนบ้านหนองเมย
 โดยการประชุมเชิงปฏิบัติการ ครูผู้สอนมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

แบบบูรณาการ ได้ดี คะแนนหลังการอบรมปฏิบัติการครูผู้สอนสอบได้คะแนนเฉลี่ย 17.38 คิดเป็นร้อยละ 86.92 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ครูมีความรู้ความเข้าใจจากการอบรมปฏิบัติการที่เกิดจากวิทยากรที่มีความเชี่ยวชาญและการดูแลอย่างใกล้ชิดสอดคล้องกับงานวิจัยของ ไทยเจริญ รัตนะ (2549 : บทคัดย่อ) ได้วิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาครูด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการ โรงเรียนอนุบาลหนองหิน อำเภอเมือง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา อุดรธานี เขต 1 พบว่า ก่อนการดำเนินการครูมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการค่อนข้างน้อย แต่หลังจากการพัฒนาครูจากการประชุมปฏิบัติการ ครูผู้สอนมีความรู้ ความเข้าใจในกระบวนการเรียนการสอนและสามารถจัดกระบวนการเรียนการสอนแบบบูรณาการได้

การพัฒนาครูด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการ โรงเรียนบ้านหนองเมฆ อำเภอเมยวดี จังหวัดร้อยเอ็ด โดยใช้กลยุทธ์การวิจัยปฏิบัติการ พบว่า ครูโรงเรียนบ้านหนองเมฆ มีความรู้ ความเข้าใจในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าการอบรมปฏิบัติการสามารถให้ความรู้แก่ครูในเรื่องกระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เนื่องจากได้ฝึกปฏิบัติในกิจกรรมการอบรมและมีการติดตามดูแลอย่างใกล้ชิดจากวิทยากรผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสวัสดิ์ ลวดลาย (2549 : บทคัดย่อ) วิจัยการพัฒนาครูด้านการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ โรงเรียนราษฎร์วิถี (ประสาทราษฎร์บำรุง) อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ พบว่า ครูผู้ร่วมวิจัยมีความเข้าใจเกี่ยวกับการบูรณาการมากขึ้น ได้แนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการเพื่อนำไปใช้กับนักเรียน ได้จริง การออกแบบกิจกรรม พบว่า ครูผู้ร่วมวิจัยมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ได้ แต่การคิดกิจกรรมของครูยังไม่หลากหลาย นอกจากนี้ กิจกรรมที่ครูคิดอาจไม่ก่อให้เกิดความตื่นตัวเร้าใจในการหาคำตอบของผู้เรียน สอดคล้องกับจूरินทร์ น้อยวงศ์ (2547 : 58) ได้ศึกษาการพัฒนาครูในการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการ โรงเรียนบ้านตำโรง อำเภอตาลชุม จังหวัดอุบลราชธานี จากการศึกษาพบว่า หลังการดำเนินการพัฒนา ครูปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการสอนแบบเดิมมาเป็นการสอนแบบบูรณาการ ซึ่งเน้นเด็กเป็นสำคัญ นักเรียนมีความสนใจในเนื้อหาวิชา กล้าแสดงออก นักเรียนกล้าคิด กล้าตอบคำถาม ร่วมกิจกรรมได้ดีมีความสุข และสามารถนำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง

จากการนิเทศภายใน พบว่า ครูผู้ร่วมวิจัยมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับขั้นตอน ผู้เรียนนำเสนอความรู้ ครูผู้สอนมีวิธีให้ผู้เรียน ได้นำเสนอความรู้ในรูปแบบที่หลากหลายและตามที่ตนเองหรือกลุ่มพอใจและถนัด อ้างอิงจากแผนการจัดการเรียนรู้ของครูผู้ร่วมวิจัย เช่น

ชิ้นงาน รายงาน การพูดอภิปรายหน้าชั้นเรียน จัดเวทีอภิปราย การแสดงท่าทาง การเล่าเรื่อง การจัดนิทรรศการ และการวาดภาพพระบายสี เป็นต้น การประเมินผลการเรียนรู้ พบว่า ครูผู้ร่วมวิจัย มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการประเมินผลการเรียนรู้และให้ออกแบบวิธีการประเมินผลเป็น ครูผู้สอนวัดผลและประเมินผลผู้เรียน หลังจากที่ได้สรุปความรู้และนำเสนอความรู้แล้วและควรประเมินตามสภาพความเป็นจริง ประเมินจากความถูกต้อง ความสมบูรณ์ของเนื้อหาสาระ ความรู้ที่ผู้เรียนค้นพบ พร้อมทั้งประเมินจากทักษะกระบวนการกลุ่ม ทักษะทางสังคม การใช้ภาษา บุคลิกภาพและรูปแบบการนำเสนอความรู้ ๆ นอกจากนี้ เพื่อให้ผลของการประเมินมีความน่าเชื่อถือ ครูผู้สอนอาจใช้ให้ผู้เรียนประเมินตนเอง ประเมินผลงานนักเรียน หรือผู้ปกครองและนักเรียนต้องยอมรับคำติชมของผู้ประเมินด้วย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า การนิเทศภายในใช้วิธีการแบบมีส่วนร่วม ก่อนกิจกรรมนิเทศได้ประชุมปรึกษาหารือหรือทำความเข้าใจระหว่างผู้นิเทศกับผู้รับการนิเทศ สอดคล้องกับประกาศิต พริ้งศิรินันท์กุล (2548 : 89 – 90) ได้ศึกษาการพัฒนาครูด้านการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ โรงเรียนบ้านจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ ผลการศึกษา พบว่า หลังจากการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการแล้ว ครูสามารถวิเคราะห์ และจัดเนื้อหาตามหลักสูตร ได้ถูกต้องทุกคน สามารถเขียนแผนการสอนได้อย่างมีคุณภาพ การศึกษาดูงานของครูทำให้ครูได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์และได้รับเทคนิควิธีการเกี่ยวกับการวิเคราะห์หลักสูตร การเขียนแผนการสอน เทคนิควิธีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่หลากหลายมากขึ้น ผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการของโรงเรียนบ้านจอมพระ ครูจัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้สอดคล้องกับความต้องการของนักเรียนและท้องถิ่น นักเรียนได้ฝึกคิด ได้ปฏิบัติจริง ได้แสวงหาความรู้ด้วยตนเอง นักเรียนได้ใช้กระบวนการกลุ่มในการเรียนรู้

ข้อเสนอแนะ

การพัฒนาครูด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการ โรงเรียนบ้านหนองเมย อำเภอเมยวดี จังหวัดร้อยเอ็ด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 3 มีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

1.1 จากการวิจัยการพัฒนาครูด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการ โรงเรียนบ้านหนองเมย อำเภอเมยวดี จังหวัดร้อยเอ็ด โดยการประชุมเชิงปฏิบัติการและมีการ

นิเทศ พบว่า ครูมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ ดังนั้น การพัฒนาครูควรมีการนิเทศ กำกับติดตามการดำเนินการพัฒนาความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงานของครู และการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนมีการประเมินผลอย่างจริงจังและต่อเนื่อง

1.2 จากการวิจัย พบว่า การนิเทศภายในอย่างต่อเนื่อง เป็นกิจกรรมที่สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาครูได้ ดังนั้นการพัฒนาครูจึงควรใช้รูปแบบการพัฒนาครูที่เน้นความต่อเนื่องอย่างจริงจัง จะทำให้ได้ผลที่ชัดเจน

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไป

2.1 ควรวิจัยเชิงปฏิบัติการสำรวจความต้องการในการพัฒนาตนเองของครูในโรงเรียนว่าต้องการจะพัฒนาด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนด้วยกิจกรรมอะไร และต้องการพัฒนาศักยภาพของครูด้วยกิจกรรมอะไร

2.2 ควรมีการพัฒนาครูด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ด้วยวิธีการอื่นๆ ที่หลากหลาย และมีการประเมินผลตามสภาพจริงของนักเรียน ใช้แหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่ในชุมชน หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์สูงสุด